

Vioolduo uit Quatuor Bozzini

Clemens Merkel en Alissa Cheung

The Compassion Project

• zaterdag 16 september | ANDRIESKAPEL | 17.00 - 18.00 uur

Giacinto Scelsi 1905-1988

Arc-en-ciel pour 2 violons (1973)

Wolfgang Rihm 1952

Cantilena (Sehr ruhig) (2000)

Karel Husa 1921-2016

Stèle (Liberamente) (2000)

György Kurtág 1926

Ligatura – Hommage à Yehudi Menuhin (1998)

Jürg Frey 1953

Ohne Titel (zwei Violinen) (1995)

Clemens Merkel viool

Alissa Cheung viool

The Compassion Project

“Ik geloof dat muziek kan verbinden en helen; ik denk dat de musicus troost kan bieden en tegelijkertijd een gevoel van excellentie kan oproepen; ik geloof dat, binnen een eindige wereld, idealen alleen kunnen worden verwezenlijkt door eindige individuele inspanningen.”

Woorden van Yehudi Menuhin, de vermaarde violist en dirigent, die in 1919 werd geboren in een Litouws-joods gezin in New York. Woorden ook die naadloos aansluiten bij het thema van Musica Sacra dit jaar: barmhartigheid.

Humanist in het diepst van zijn wezen, speelde Menuhin tijdens de Tweede Wereldoorlog voor geallieerde soldaten en trad hij in april 1945 op, samen met componist-pianist Benjamin Britten, voor bevrijde gevangenen van het concentratiekamp Bergen-Belsen. In 1947 reisde hij naar Duitsland af, om samen met dirigent Wilhelm Furtwängler en de Berliner Philharmoniker als eerste joodse musicus na de Holocaust aldaar concerten te verzorgen. Dit vooral als daad van verzoening.

Met deze achtergrond in gedachten, verbaast het niet dat Menuhin begin jaren negentig, tijdens een nachtelijke reis naar Wenen volgend op een opnamesessie in Tsjechië, zijn wanhoop uitsprak over de wredeheden in de wereld, die op dat moment leken te culmineren in de oorlog in voormalig Joegoslavië. In het gezelschap waarin hij zijn bezorgdheid te kennen gaf, bevond zich ook de violiste Edna Michell. Michell had begin jaren vijftig op twaalfjarige leeftijd de zogenaamde ‘Yehudi Menuhin Special Scholarship’ gewonnen, en was daarna protegé en leerling van Menuhin geworden, wat resulteerde in een levenslange vriendschap.

Als reactie op Menuhins betoog stelde Michell voor om verschillende componisten te vragen werken te schrijven geïnspireerd door het thema van barmhartigheid of compassie, als een tegengif tegen de verschrikkingen in de wereld. Menuhin was direct enthousiast over het project en samen begonnen ze verschillende componisten te benaderen, onder wie John Taverner, Iannis Xenakis en Philip Glass. Het geheel kreeg de naam *The Compassion Project* en beleefde zijn première in New York in 1996, als

onderdeel van het ‘Lincoln Center Festival’. Na de dood van Menuhin in 1999 zette Michell haar inspanningen voort en op haar verzoek schreven nog tien componisten een werk speciaal voor het project.

In lijn met de wens van Edna Michell zijn de in totaal 25 composities geschreven voor uiteenlopende bezettingen, waarbij de viool steeds een centrale rol krijgt toebedeeld. Veel werken maken gebruik van orkest of ensemble, maar ook zijn er composities voor kleinere bezetting. Uit deze laatste groep staan er drie op dit programma – alle ongepubliceerde werken waarvan de partituren uitsluitend voor uitvoering tijdens Musica Sacra ter beschikking zijn gesteld.

3x The Compassion Project **Rihm - Husa - Kurtág**

Het eerste werk, *Cantilena* (Sehr ruhig), voor solo viool, werd geschreven door **Wolfgang Rihm** in juni 2000.

Rihm zegt over dit werk: “Het is een introspectief stuk, met een gevoel van tijdloosheid, eenvoud en onschuld... Alsof je alleen voor jezelf speelt in een rustige, kalme staat van zijn.” Het stuk is bijna geheel pianissimo, te spelen met weinig vibrato.

De tweede compositie, *Stèle* (Liberamente), eveneens voor viool solo, werd geschreven door **Karel Husa** in 2000. De componist zelf zegt erover: “*Stèle*, een oude Griekse rechtopstaande stenen zuil, leek me een toepasselijke titel voor mijn bijdrage ter nagedachtenis aan de grote

violist en musicus, Yehudi Menuhin. Ik herinner me nog steeds zijn prachtige uitvoering in Parijs in 1947 van Béla Bartóks *Sonate voor viool solo* in het Théâtre des Champs-Élysées. Voor mij was het de openbaring van een meesterwerk, uitgevoerd tot in de perfectie; een onvergetelijk moment in mijn leven.”

Ten slotte is er het werk *Ligatura – Hommage à Yehudi Menuhin* voor twee violen, dat **György Kurtág** in april 1998 in Amsterdam schreef ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van Menuhin. Het werk heeft een statisch karakter en lijkt, zeker aan het begin met zijn open kwarten, te refereren aan Hongaarse volksmuziek, vergelijkbaar met composities van Béla Bartók. Naar het einde toe raakt dit korte werk steeds meer verstild, als waren de akkoorden de rudimenten van een gigantisch bouwwerk.

Giacinto Scelsi

Naast de drie werken uit *The Compassion Project* staat ook een kort werk voor twee violen van de Italiaanse componist Giacinto Scelsi op het programma, getiteld *Arc-en-ciel*, geschreven in 1973. Het stuk is illustratief voor het late werk van Scelsi, waarin hij verschillende werken ontwierp als improvisatie op de ondiolina, een soort vroege synthesizer, enigszins vergelijkbaar met de theremin, waarmee Scelsi toonhoogte en klankkleur traploos kon manipuleren. Opnamen van deze improvisaties werden getranscribeerd door medewerkers van Scelsi – met name door componist Vieri Tosatti – en uitgewerkt tot zelfstandige composities.

Wolfgang Rihm (1952) is een Duits componist en academisch docent. Hij studeerde bij Klaus Huber, Wolfgang Fortner en Humphrey Searle. Hij is muzikaal directeur van het Instituut voor Nieuwe Muziek en Media aan de universiteit van Karlsruhe. Rihm heeft honderden composities op zijn naam staan, waarvan vele nog continu aan revisie onderhevig zijn.

Karel Husa (1921-2016) was een Amerikaans componist, muziekpedagoog, dirigent en trompettist van Tsjechische herkomst. Hij studeerde eind jaren veertig compositie bij Arthur Honegger en Nadia Boulanger in Parijs. In 1954 werd hij hoogleraar voor compositie en muziektheorie aan de Cornell-universiteit in Ithaca (New York). In 1959 werd hij Amerikaans staatsburger.

György Kurtág werd in 1926 als kind van Hongaarse ouders in het Roemeense Lugoj geboren. Aanvankelijk studeerde hij van 1946 tot 1955 aan de Ferenc Liszt-Akademie te Boedapest, waar hij bevriend raakte met György Ligeti. Eind jaren vijftig vervolgde hij zijn studie bij Olivier Messiaen en Darius Milhaud in Parijs. Zijn werk kreeg internationale erkenning in de jaren tachtig van de vorige eeuw.

In *Arc-en-ciel* omspelen de twee violen een enkele toon, waarbij in de notatie veelvuldig gebruik wordt gemaakt van kwarttonen. De ervaring van instabiele toonhoogte die dit tot gevolg heeft, wordt nog versterkt door de inzet van onder andere tremoli en glissandi. De beide musici spelen aanvankelijk zeer zacht, maar na enige tijd neemt het volume toe, terwijl het toonhoogtemateriaal geleidelijk een stijging van een hele toon doormaakt. De dynamiek bereikt haar hoogtepunt iets na twee derde van de compositie, waarna zij langzaam weer afneemt tot aan het niveau van het begin; het nieuwe toonhoogtecentrum blijft echter gehandhaafd tot aan het einde.

Jürg Frey

Naast deze wat kortere werken wordt een aanzienlijk deel van dit concert in beslag genomen door het werk *Ohne Titel (zwei Violinen)* van Jürg Frey, voltooid in 1995. Frey is lid van collectief 'Wandelweiser', een informeel netwerk van zo'n twintig componisten dat in 1992 werd opgericht. De naam is een samenstelling van de woorden 'Wandel' en 'Wegweiser' of 'Weiser' en betekent in die zin zoiets als 'gids van verandering'. De naam verwijst daarmee naar de *I Tjing, of Het boek der veranderingen*, door John Cage gebruikt als basis voor veel van zijn latere composities. Alle leden van Wandelweiser bouwen met hun werk dan ook voort op de experimentele muziek van deze componist, niet in de laatste plaats waar het gaat over de relatie tussen stilte en geluid.

Met betrekking tot stilte zegt Frey in zijn essay *Architektur der Stille* uit 1998: "In de stilte opent zich een ruimte, die zich alleen kan openen als de aanwezigheid van de geluiden verdwijnt. De stilte die dan ervaren wordt, ontleent zijn kracht aan de afwezigheid van de geluiden die we juist gehoord hebben. [...] Geluiden maken de stilte mogelijk door hun ophouden en geven haar een sprankje inhoud. De ruimte van de stilte opent zich en de geluiden in ons geheugen worden vager."

Ohne Titel (zwei Violinen) voegt zich volledig naar deze filosofie. Het werk bestaat uit een eerste deel met uiterst fragiel klinkende flageoletten, aanvankelijk frequent wisselend, maar daarna lang aangehouden, steeds afgewisseld door stiltes. Daarop volgt een sectie bestaande uit pizzicati, lange tonen en rusten, terwijl een laatste deel bestaat uit kort repeterende tonen van elkaar gescheiden door stiltes. Behalve illustratief voor Frey's idee over het gebruik van geluid en stilte, is dit stuk voor twee violen een sleutelwerk binnen diens oeuvre, doordat hier, voor het eerst, een principe wordt toegepast dat omschreven zou kunnen worden als synchrone imitatie: met uitzondering van het begin, spelen beide violen tegelijkertijd exact hetzelfde materiaal. Het resultaat is een betoverend, welhaast mystiek aandoend werk, dat zich begeeft op de grens van het hoorbare.

Bas Geerts

Giacinto Scelsi (1905-1988) was een Italiaanse componist en schrijver van surrealistische poëzie. Hij studeerde compositie bij Walther Klein, een leerling van Arnold Schönberg, en werd daarmee de eerste vertegenwoordiger van de dodecafonie in Italië. Vanaf de jaren vijftig speelt oosterse spiritualiteit een zeer belangrijke rol in zijn werk, en besloot hij zijn composities via improvisatie tot stand te laten komen.

Jürg Frey (1953) is een Zwitserse componist en klarinettist. Hoewel hij in eerste instantie overwoog beeldend kunstenaar te worden, besloot hij als negentienjarige toch muziek te gaan studeren, klarinet aan het Conservatoire de Musique de Genève en compositie bij Urs Peter Schneider. Zijn muziek wordt gekenmerkt door spaarzame, verstilde klankwerelden.

György Kurtág © Andrea Felvégy

Biografieën

Clemens Merkel staat bekend om zijn kennis van microtonale en onconventionele muziek, maar ook om zijn vernieuwende interpretaties van muziek van Bach. Al meer dan tien jaar is Merkel verbonden aan Quatuor Bozzini, dat wordt beschouwd als een van 's werelds meest vooraanstaande strijkkwartetten. Hij woont sinds 2000 in Montréal en doceert aan Concordia University.

Alissa Cheung is, evenals Clemens Merkel, lid van Quatuor Bozzini. Haar solo- en kamermuziekoptredens hebben haar door heel Canada, de VS, Europa en Azië gebracht. Zij is ook actief als componiste en haar composities zijn over de hele wereld uitgevoerd.

Clemens Merkel © Michael Slobodian

Alissa Cheung © Michael Slobodian

Quatuor Bozzini

Antigone en Diotima

zo 17 sept · 12.00-13.00 uur | LUTHERSE KERK | € 20 | < 30 jaar € 12,50

Manfred Trojahn Fragmente für Antigone

Luigi Nono Fragmente - Stille, An Diotima

"Quatuor Bozzini has energetically championed the newest in classical music since 1999 in their Montréal hometown, on tour and on outstanding albums." - Andrew Timar, The WholeNote

musicasacramaastricht.nl

MUSICA SACRA MAASTRICHT IS EEN COPRODUCTIE VAN Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof Maastricht. Filmselectie door Lumière Cinema.

DIRECTEUR-BESTUURDER Brigitte van Eck, directeur Theater aan het Vrijthof Maastricht

PROGRAMMACOMMISSIE Jacques Giesen (voorzitter), Jos Leussink (adviseur), Sylvester Beelaert, Bas Geerts, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen, Susanne Vermeulen en Saskia Törnqvist
RAAD VAN TOEZICHT Klaartje Peters (voorzitter), Michel Cobben, Barbara de Heer en Bas Huyser

FESTIVALLEIDING & FONDSSENWERVING Erwin Roebroeks **MARKETING & PUBLICITEIT** Willemijn Doelman en Emmanuel Merkus **PRODUCTIE** Raf Meijers **HOOFDREDACTIE** Erwin Roebroeks **REDACTIE** Philip Leussink, Jacinta Wetzler en Sylvester Beelaert **VORMGEVING** Philip Leussink **UITBALIE** Flora Minis en Susan Meisen **TECHNISCHE COÖRDINATIE** Judith Buijnzeels en Frank Wijnands **EXPOSITIEBEGELEIDING** Peter Snellens **FACILITAIR** Nandi Nijsten **FINANCIËN** Jos Spauwen

MUSICA SACRA MAASTRICHT is lid van De Verenigde Podiumkunstenfestivals.

MUSICA SACRA MAASTRICHT wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Theater aan het Vrijthof, VSB Fonds, Fonds 21, Elisabeth Strouwen Fonds en Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof. Met dank aan de Vrienden van Musica Sacra Maastricht en alle (concert-)locaties en samenwerkingspartners. De activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door anonieme giften van particulieren.

MEDIAPARTNERS NPO Klassiek, NTR, KRO NCRV, L1, Dagblad de Limburger, RTV Maastricht.

STEUN HET FESTIVAL Voor een bijdrage vanaf € 40 geniet u als Vriend van Musica Sacra Maastricht vele voordelen. Zie voor meer informatie en aanmelding • musicasacramaastricht.nl/over-ons/steun-het-festival

STICHTING MUSICA SACRA

Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht

• info@musicasacramaastricht.nl

• musicasacramaastricht.nl

• [facebook.com/MusicaSacraMaastricht](https://www.facebook.com/MusicaSacraMaastricht)

